

gesimo septimo anno, similiter paschalis solemnitas ventura est; et postmodum tribus vicibus fiet ut Pascha per ordinem nonagesimo quinto anno simili modo semper eveniat, eisdem omnibus, quæ supra dicta, simul convenientibus. Sed in isto quinto concurrente, qui nunc est, nunquam paschalem festivitatem evenire contigit, ab ipsa prima passione Dominica, nisi duntaxat eam solam quam Victorius posuit, et nunc secundo repetitur, et nunquam dein-

ceps ventura est, ut omnia illa simul congruant, hoc est mensis, dies, feria, et luna, epacta, eodemque versu cycli decemnovennalis, nisi similiter quingentesimo trigesimo tertio anno. Sed cum jam sæculum hoc suo sit fine claudendum, superfluum est per longæ calculationis ephemeridas producere volumina sæculorum.

Sit nomen Domini benedictum.

653-654 OPUSCULUM TRICESIMUM OCTAVUM.

CONTRA ERROREM GRÆCORUM DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI.

ARGUMENTUM. — Ad patriarcham .... scribens, contra Græcorum hæresim disputat, qui Spiritum sanctum a Patre tantum, non a Filio procedere, impie affirmabant. Hanc opinionem luculente redarguit, contrariumque verum esse firmissimis rationibus et auctoritatibus probat. Idcirco autem ad patriarcham illum de hac re scribit, quia, ut hæc ipsa quæstio sibi enuclearetur, a pontifice Romano postulaverat.

Domno L. beatissimo patriarchæ, PETRUS peccator B monachus servitum.

Religiosus episcopus Popiliensis Ecclesiæ mihi retulit quoniam ex ore dominici reverendissimi patriarchæ Gradensis audivit, quæstionem vos catholicæ fidei valde necessariam apostolicæ sedi sacris insertam litteris destinasse, atque ut a sanctissimo papa Alexandro invictis Scripturarum testimoniis evidentissime solveretur, sacerdotalis officii vigilantia postulasse: cur videlicet Spiritus sanctus apud Latinos a Patre dicatur Filioque procedere, cum apud Græcos a solo procedere Patre credatur? De qua nimirum quæstione quod sentio, auxiliante ipso Spiritu sancto de quo agitur, aperire præsumo. Non quod mihi super hoc negotio vel a vobis aliquid sit injunctum, vel ab auctoritate ipsius Romani pontificis fuerit imperatum. Nam quo pacto summum negotium imperito homini dignaretur injungere, qui tot sanctis ac peritissimis viris secum jugiter conversantibus non ambigitur abundare? Sed quia, licet ignarus sim, et inutilis servus in domo Domini mei Jesu, illis etiam eis obsequiis importunum me libet ingerere, ad quæ nemo me dignatus est provocare.

CAPUT PRIMUM.

De auctoritate Romani pontificis.

Laudabilis plane sanctitatis vestræ prudentia, et digni favoris est attollenda præconiis, quæ solvendam sancti Spiritus quæstionem, non ad alium quempiam, sed ad Petrum specialiter [attulit], quem cœlestis sapientiæ et potentiæ claves accepisse indubitanter D agnoscit. Nec decebat tantæ dignitatis, et sapientiæ virum ab alio mysterii cœlestis arcana requirere, nisi ab illo potissimum quem non caro potuit vel sanguis instruere, sed cui Deus ipse per se sua secreta dignatus est aperire. « Beatus es, inquit, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi,

sed Pater meus qui est in cœlis (Matth. xvi). » Hunc enim præ cæteris mortalibus de toto terrarum orbe Conditor orbis elegit, cui cathedram magisterii principaliter in Ecclesia tenere perpetuo privilegii jure concessit; ut quisquis divinum aliquid ac profundum nosse desiderat, ad hujus præceptoris oraculum doctrinamque recurat; nec illi humiliter offerre quod solvendum est erubescat, etiamsi et ipse quod quæritur non ignorat. Nunquid enim angelus de cœlo veniens nesciebat docere Cornelium, quem videlicet, ut quid sibi agendum esset addisceret, destinavit ad Petrum? « Mitte, inquit, viros Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cui est domus juxta mare; hic dicet tibi quid te oporteat facere (Act. x). » Poterat plane sanctus angelus hominem docere gentilem quid sibi competeret ad salutem; sed hujus usurpare nolebat officium, cujus docendi noverat fuisse commissum.

Quid ergo mirum si sacerdos, licet sanctitate conspicuus, licet eloquiis divinis vehementer instructus, ad apostolorum principis magisterium misit, ad quem etiam angelus docendi gratia primitias gentium Cornelium destinavit? Pauli etiam ad Galatas hæc verba sunt: « Paulus apostolus neque ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis (Gal. 1). » Hic itaque, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo, et Deo Patre fuerat factus apostolus 655 atque ab auctore sapientiæ sufficientur instructus, ad Petri tamen magisterium venit, et non id transcurso, sed per plurimos dies apud eum in cœlesti schola permansit. « Veni, inquit, Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum dies quindecim (Ibid.). » Per mysticum scilicet hebdomadis et octo adis numerum, Veteris Instrumenti, simul ac Novi didicit sacramentum.

Dignum ergo fuit ut ad sedem illius vestra sancta prudentia solvendam dirigeret quæstionem, ad quem et ignarus fidei vir angelitus mittitur: et a quo apostolus etiam, qui jam a Deo instructus fuerat, plenius eruditur. Et quia per Moysen dicitur: « Habetis Aaron et Ur vobiscum; si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos (Exod. xxiv). »

Adsit utinam Aaron, id est, mons fortitudinis Christus; adsit et Ur, ignis ille videlicet, qui est ipse, de quo scribimus, Spiritus sanctus, ut per nos etiam, minimum videlicet Romanæ Ecclesiæ membrum, quod nonnullos latet, aperiat, et hujus quæstionis nodum quasi quoddam mystici libri signaculum clavis David Christus absolvat.

CAPUT II.

Quæ sit origo Græcorum erroris.

In primis ergo dicamus unde ignorantia istius oriatur origo, ut et Græci fere omnes, et Latinorum quidam perhibeant Spiritum sanctum non a Filio, sed a solo Patre procedere. Hoc enim ex Dominicis autumant verbis, quibus ait: « Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. x). » Et iterum: « Ecce ego mitto promissum Patris mei in vos (Luc. xxiv). » Et illud: « Cum venerit Paracletus, quem ego mitto vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv). » De quo rursum ait: « Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis (Joan. xiv). » Et alibi dicit: « Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia (Ibid.). » Et iterum: « Si ergo vos, cum sitis mali, nostris bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit Spiritum bonum petentibus se? » (Matth. vii.)

His itaque et hujusmodi non solum evangelicis, sed et aliis Scripturarum testimoniis asserunt Spiritum sanctum nequaquam a Filio, sed a solo tantum Patre procedere. Nam et apud Latinæ linguæ Doctores sæpe tale quid reperitur, quod huic sententiæ congruere videatur. Beatus plane Hieronymus in expositione fidei, quam ad Alypium et Augustinum episcopos mittit, inter cætera sit ait: « Credimus et in Spiritum sanctum Dominum verum ex Patre procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio. » Augustinus etiam adversus Maximum hæreticum inventus, ait: « De Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus. » Beatus etiam Leo papa in argentea tabula, quæ ante sacratissimum corpus beati Pauli apostoli videtur erecta, inter cæteras suæ fidei symbolas ait: « Et in Spiritum sanctum Dominum, et vivificatorem, **656** ex Patre procedentem, cum Patre, et Filio coadorandum et glorificandum. » In Nicæni quoque concilii symbolo dicitur: « Credimus et in Spiritum sanctum, qui de Patre procedit proprie, et Deus est verus sicut Filius; » et aliquanto post: « Quodque et Spiritum sanctum verum Deum invenimus in

Scriptura, et de Patre proprie procedere, et cum Patre et Filio semper esse. » Et iterum: « De Patre, inquit, Filius, et Spiritus sanctus proprie et vere de Patre procedit. »

Veruntamen hæc et alia hujusmodi testimonia Scripturarum, sive sanctorum verba doctorum, non præjudicant catholicæ fidei, qua Spiritum sanctum sicut a Patre credimus, ita nihilominus et a Filio procedere perhibemus. Nam cum vel ipse Dominus, vel sancti quoque doctores Ecclesiæ, Spiritum sanctum a Patre procedere concorditer asserant, nusquam tamen perhibent, quod a Filio non procedat; imo cum dicitur Spiritus sanctus a Patre procedere, a Filio quoque procedere credi necesse est, quia Pater et Filius unius ejusdemque substantiæ procul dubio est. Nam cum Filius dicat: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x); » quomodo potest Spiritus sanctus ab eo quod unum est, et procedere, et non procedere?

Sed res ineffabilis, quæ nullo valet humanæ rationis ingenio concipi, nullò potest mentis intuitu vel consideratione discerni, ex divinatorum duntaxat eloquiorum debet sententiis colligi. Nam, sicut ait Apostolus: « Spiritus sanctus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem spiritum hujus mundi non accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus (II Cor. ii). » Enimvero quomodo Pater ineffabiliter Filium gignat, quomodo Spiritus sanctus a Patre, vel utroque procedat, qualiter intuitus humanus attingeret, nisi per organa prophetarum vel per incarnatum Verbum suum Deus omnipotens hoc mortalibus revelaret? « Est enim fides, sicut dicit Apostolus, sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium (Hebr. xi). » Stat enim Joannis illa sententia, qua dicit: « Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (II Joan. iii). » Ad comprehendendum ergo summum et ineffabile veræ fidei sacramentum, non humanæ opinionis sequamur indaginem, sed solam amplectamur coelestis eloquii veritatem, ut hoc potissimum de Deo credatur, quod divinitus; et in his quæ summa et incomprehensibilis Veritas perhibet, fidei nostræ constantia non vacillet.

CAPUT III.

Quod Spiritus sanctus a Patre simul et Filio procedat.

Porro autem quod a Patre procedat Spiritus sanctus, nulla neque apud Græcos, **657** neque apud Latinos quæstio est: nec res testimoniis indiget, cum hoc ipsum, et ea quæ supra posuimus, evidenter exempla declarent. Quod autem a Patre procedat, simul et a Filio, unde scilicet quæstio est,

evangelica nos docet auctoritas, cum Dominus A dicit: « Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia (Joan. xiv). » Et alibi: « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre (Joan. xv). » Cum ergo Paracletum et Pater mittat in nomine Filii, et Filius mittat a Patre; patet profecto, quia sicut ab utroque, qui procul dubio unum sunt; mittitur, ita nihilominus et ab utroque procedit. Et qui sæpe Spiritus Veritatis dicitur, cum utique Christus sit Veritas, qui Spiritus est Veritatis, Spiritus est procul dubio Filii. Unde et alibi dicit: « Ille me clarificabit, quia de meo accipiet (Joan. xvi). » De meo scilicet accipiet, quia et in me est. Unde et in Isaia vox Patris ad Filium: « Spiritus meus, inquit, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedant de ore tuo, et de ore seminis tui usque in æternum (Isai. lix). » Ipse nimirum Spiritus est illa virtus quæ de illo exibat, sicut in Evangelio legitur, et sanabat omnes (Luc. vi).

Et iterum de muliere fluxu sanguinis liberata: « Ego novi virtutem de me exisse (Luc. viii). » Unde et Apostolus ad Galatas: « Quoniam, inquit, estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba Pater (Gal. iv). » Et alibi: « Qui Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Ecce hic, cum dicit Apostolus: « Spiritus Filii sui, vel Spiritus Christi (Rom. viii), » nunquid addit et Patris, ut dicat, Spiritus Christi et Patris. Nunquid quia, prætermissis Patris vocabulo, Spiritus Filii dicitur, jure consequitur ut Patris esse Spiritus denegetur? idem quoque Apostolus ad Philippenses ait: « Scio enim quia hoc mihi proveniet in salutem per vestram orationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi (Philip. i). » Hinc est quod Sapientia Dei, quæ procul dubio Christus est, dicit: « Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum (Eccli. xxiv). »

Sicuti ergo cum Filii, vel Christi Spiritus dicitur, non statim consequitur ut eum possimus a Patre disjungere; ita cum dicitur, Spiritus Patris, non eum possumus a Filio separare. Beatus etiam Petrus ait: « De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gloria prophetaverunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret quia in eis erat Spiritus Christi, præ-

nuntians eas quæ in Christo sunt passiones, et posteriores glorias (I Petr. i). » Quod autem eundem Spiritum Filius in discipulos miserit, idem Petrus in Actibus apostolorum perhibet, dicens: « Dextra igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hoc donum, quod vos videtis et auditis (Act. ii). » Hinc est quod, cum resurrexisset a mortuis, et apparuisset discipulis, ut eum de se procedere patenter ostenderet, insufflavit, et ait: « Accipite Spiritum sanctum (Joan. xx). »

nienter ostensum est quod Spiritus sanctus procedit ab ipso. Isaia quoque cum de Filio Dei loqueretur, adjecit: « Percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium (Isai. xi). » Cui sententiæ concinens Paulus in Epistola ad Thessalonicenses ait: « Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui (I Thess. ii). » Quod etiam in libro beati Job mystice designatur, cum dicitur: « Audiet auditionem in terrore vocis ejus, et sonum de ore illius procedentem (Job xxxvii). » Os denique Patris in hoc loco intelligitur Filius, per quem videlicet nobis divinæ legis sanctio promulgatur; sonus vero de illius ore procedens, Spiritus sanctus est, qui, a Filio veniens, mirabiliter sonuit, cum super apostolos repentino sonitu in linguarum varietate descendit. « Factus est, inquit, repente de cælo sonus tanquam adventantis Spiritus vehementis (Act. ii). » Hic nempe sonus, qui de ore Christi prodiit, ipse est procul dubio gladius bis acutus, quem Joannes in Apocalypsi ex eisdem labiis exire conspexit (Apoc. i). De quo et per Psalmistam dicitur: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxii). » Quia ergo, sicut dictum est, os Patris Filius est, Spiritus oris Dei nil aliud intelligendus, quam Spiritus Christi.

CAPUT IV.

Amovet dubitationem, quæ nasci poterat.

Quod si quæritur, cum de substantia Patris sit Filius, de substantia Patris sit nihilominus et Spiritus sanctus, cur unus Filius, et alius non sit Filius? non incongrue respondetur: De Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus; sed ille genitus est, iste procedens, ideoque ille Filius est Patris, de quo et genitus est; iste autem Spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit. Verumtamen et illa generatio, et ista processio non modo ineffabilis, sed et prorsus incomprehensibilis est. Sed in his quæ nostræ mentis acie penetrare non possumus, illis per quos Spiritus sanctus locutus est, fidem certam, tanquam si res nostris subjaceret obtutibus, adhibemus. Et quanquam nobis ignota sint arcane profunditatis occulta mysteria, non tamen dubitamus in eo quod Dominus loquitur: non ambigimus in eo quoque quod in prophetarum vaticiniis invenitur.

CAPUT V.

Amovet aliam dubitationem.

Sed hic mihi fortassis objicitur: Non intelligitis Evangelium, nescitis quid sibi velint oracula prophetarum, quæ scilicet aliud sæpe prætendunt in litterarum superficie, aliud continent in spiritualis intelligentiæ veritate. Ad quod nos facile respondeamus quia fuere quamplures apostolici et catholici viri, de quorum scilicet approbata pietate et sanctitate per ostensa multarum signa virtutum nil omnino remansit ambiguum. Hi nimirum orthodoxam fidem verbis simplicibus exposuerunt, et literis exaratam ad posteritatis memoriam relique-

runt. Illorum plane fuit ex apostolicis et propheti-
cis sententiis ista discutere; nobis autem nil aliud
restat, nisi præfixis duntaxat eorum definitionibus
obedire. Illis nempe vis necessitatis incubuit, ut
hæc subtiliter ac diligenter inquirerent, et certam
fidei regulam definirent; nobis autem ea tantum via
gradiendum est per quam videlicet nostri præces-
sere majores.

Quod ergo illi tunc ex evangelicis ac propheti-
cis vel etiam apostolicis fontibus in hianter hauserunt,
hoc nobis propinantes in posteros fideliter transfu-
derunt, dicente Psalmista: « In ecclesiis benedicite
Deo Domino de fontibus Israel (*Psal. LXXVII*); » et
nos puritatem fidei, quæ per eos in nobis tanquam
per veritatis rivulos influit, secure jam et absque
ullo timore percipimus: et tanquam ab ipsa princi-
pali divini fontis origine, nos hanc haurire gaude-
mus. Audiamus ergo quid de processione Spiritus
sancti in sexto libro de Fide, quem ad Gratianum
imperatorem mittit, beatus dicat Ambrosius. « Non
enim, ait, quasi ex loco mittitur Spiritus, aut quasi
ex loco procedit, quando procedit a Filio. » Et paulo
post: « Spiritus sanctus cum procedit a Patre exit
a Filio; » nec immerito ab utroque procedit, cum
in utroque æqualiter sit, sicut in octavo ejusdem
operis libro idem dicit Ambrosius: « Pater in Filio,
et Filius in Patre; ita Dei Spiritus in Patre et in
Filio. » Augustinus autem cum, per totum fere li-
brum quem de sancta Trinitate composuit, innu-
merabiliter asserat quod Spiritus sanctus de Patre
simul Filioque procedat, tamen unam saltem ejus
sententiam ponimus, ne prorsus eum negligenter
præterisse videamur. « In illa, inquit, sancta Trini-
tate unus est Pater, qui solus de se ipso essentialiter
unum Filium genuit, et unus Filius, qui de uno
Patre solus est essentialiter natus: et unus Spiritus
sanctus, qui solus essentialiter de Patre Filioque
procedit. » Hieronymus quoque hoc scripsisse fer-
tur: « Spiritus, qui a Patre Filioque procedit,
Patri Filioque coæternus et per omnia coæqualis
est. Hæc est sancta Trinitas, id est, Pater, et Filius,
et Spiritus sanctus; una est deitas et potentia, una
essentia, id est, Pater, qui genuit, Filius, qui est
genitus, et Spiritus sanctus, qui ex Patre Filioque
procedit. » Quamvis hoc in expositione fidei ejus, vide-
licet illa quam legimus, nequeat inveniri. B. etiam

D papa Gregorius in confessionis suæ Symbolo sic ait:
« Credo Patrem ingentum, Filium genitum, Spiritum
vero sanctum nec genitum, nec ingentum, sed
coæternum, de Patre et Filio procedentem. »

Quod si ab his forte qui Græce tantum sciunt,
Latine non norunt, e diverso dicatur non sibi suffi-
cere Romani doctores eloquii; nisi Græci quoque
sermonis Patres adhibemus, audiant quid beatus
perhibeat Athanasius in libro quem adversus Arium
scripsit: « Ego, inquit, credo Filium in Patre, et
Patrem in Filio, Spiritum quoque paraclætum, qui
procedit a Patre, et Filii esse et Patris; quia et a
Filio procedit, sicut in Evangelio scriptum est quod

A per insufflationem suam dedit ~~660~~ discipulis Spiritum
sanctum (*Joan. xx*). » B. etiam Cyrillus de hac
eadem Spiritus processione contra Nestorium sic ait:
« Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus ejus,
et intelligatur in persona proprietas, juxta id quod
Spiritus est, et non Filius, attamen alienus non est
ab illo. Nam Spiritus appellatus est Veritatis, et
Veritas Christus est. Unde et ab isto similiter, sicut
et a Deo procedit. »

CAPUT VI.

Aliam item amovet dubitationem.

Sed adhuc fortassis inquiritur, cum Spiritus de
Patre procedat et Filio, cur idem Filius dixerit
quia de Patre procedit? Quid enim causæ fuit ut
non diceret: de Patre et me procedit, sed potius di-
ceret: Spiritus qui a Patre procedit? Cur hoc eum
fecisse putamus, nisi quod solet referre id etiam
quod suum est, ad eum de quo ipse est? De Patre
quippe est Filius, et a quo habet ut ipse sit Deus,
ab illo nihilominus habet ut a se quoque procedat
Spiritus sanctus. Unde est quod alibi dicit: « Mea
doctrina non est mea, sed ejus qui misit me (*Joan.*
vii). » Si igitur hic aperte cognoscitur suam esse
doctrinam, quam tamen non suam dixit esse, sed
Patris; quanto magis illic intelligendum est et de
ipso procedere Spiritum sanctum, ubi sic ait, *de*
Patre procedit, ut nequaquam diceret *de me non*
procedit? Huic et illud est simile, quod alibi dicit:
« Qui in me credit, non in me credit, sed in eum
qui me misit (*Joan. xii*). » Quid enim sibi vult, quod
ait: « Qui in me credit, non in me credit? » Quo-
modo in ipsum, quomodo non in ipsum? Quomodo
tam contrarium, tamque per compugnantia sibi
verba intelligatur adversum. « Qui in me credit non
in me credit, sed in eum qui me misit: » nisi sic
intelligatur, qui in me credit, non in hoc quod vi-
det credit; ut spes nostra non in creatura sit, sed
in illo qui creaturam suscepit; quatenus unum se
esse cum eo mortalibus innotesceret, atque ad se
simul cum eo contemplandum humana corda munda-
ret? Ita cum dicit: « Mea doctrina non est mea, »
non parvam mentibus caliginem generat, nisi car-
nem a spiritu dispensativæ rationis ordo discernat.
Non enim dixit: *Ista doctrina non est mea; sed:*
D *Mea doctrina non est mea. Quam dixit suam, eam-*
dem dixit non suam. Quomodo sane istud verum
est, nisi secundum aliud suam dixerit, secundum
aliud non suam? Secundum formam Dei, suam; se-
condum formam servi, non suam? Cum enim dicit:
non est mea, sed ejus qui misit me, ad ipsum Ver-
bum, quod in carne latebat, nostræ mentis intuitum
provocat, ut eum a Patre simul unum esse cogno-
scat. Doctrina enim Patris est Verbum Patris, qui
est unicus Filius. Quod ergo dictum est: « Doctrina
mea, non est mea; » sic intelligendum est, ac si
dicat: ego non sum a me ipso, sed ab illo qui me
misit

661 CAPUT VII.

Quomodo dicatur Spiritus sanctus a Patre proprie procedere, in Nicæno symbolo.

Cum ergo doctrinam suam, quam simul cum Patre dictat esse non suam, sed Patris esse perhibeat; quid mirum si Spiritum sanctum dicat de Patre procedere, a quo scilicet habebat idem Filius, ut etiam de ipso procederet? Unde cum in Nicæni concilii symbolo, quod superius memoravimus, Spiritus sanctus non simpliciter dicatur a Patre procedere, sed addatur proprie: Et in Spiritum, inquit, sanctum, qui de Patre procedit proprie: hæc proprietas non ideo datur Patri, ut Spiritus sanctus de solo ipso procedat; sed quia ab ipso datum est Filio ut etiam ex ipso procedat. Unde et Augustinus in libro de sancta Trinitate: « Non frustra, inquit, in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei, nisi Filius; nec donum Dei, nisi Spiritus sanctus; nec de quo genitus est Verbum, et de quo procedit principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater. » Moxque subjungit: « Ideo addidi principaliter quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi Pater dedit, non jam existenti, et nondum habenti, sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. » Non ergo turbetur fides, cum audit Spiritum sanctum proprie sive principaliter a Patre procedere; quoniam ab illo datur Filio ut ab ipso procedat, a quo et ipse ineffabili atque incomprehensibili generatione procedit; sicut ipse qui est Patris sapientia per Salomonem dicit: « Ego ex ore Altissimi prodivi (Eccli. xxiv). » Et in Evangelio: « Ego enim ex Deo processi, et veni (Joan. viii). » Illud 662 præterea summopere cavendum est ne, dum asserimus

A quod de Patre Filius habeat ut Paraclætus a se procedat, credamus etiam quod Spiritus sanctus de Patre procedat ad sanctificationem nostram. Absit enim hoc credi! ne quasi diversitas graduum videatur in simplici, atque incomprehensibili divinitate disponi, cum Scriptura dicat: « Ne ascendas per gradus ad altare meum (Exod. xx). »

Sed absque ulla dubitatione credendum est quod Spiritus sanctus simul ab utroque procedat; quamvis hoc Filio Pater dederit, ut, quemadmodum a se, ita nihilominus et ab illo procedat. Spiritus enim sanctus ineffabilis quædam est Patris Filiique communio; atque ideo videtur hoc vocabulum obtinere, quia Patri simul ac Filio non ambigitur hæc appellatio convenire. Nam hoc ipse proprie dicitur, quod illi communiter appellantur; quoniam et Pater Spiritus, et Filius Spiritus; Pater sanctus, et Filius sanctus: et sicut utrique ejus vocabulum indifferenter congruit, sic ipse simul ab utroque procedit.

Possemus adhuc nonnulla Scripturarum exempla congerere, nec impossibile esset nostris allegationibus egregios catholicæ fidei defensores cum suis argumentationibus adhibere; sed, quia lege prohibemur juxta altare nemoris arbusta consereere (Judic. vi), nolumus poma Spiritus opacis prolixæ locutionis foliis operire. Sanctitas ergo tua, venerabilis pater, licet cœlestis eloquii pabulo pleniter ubertimque refecta, tamen magis ac magis adhuc veritatis esuriens, non dedignetur interim hoc pauperuli hominis perexile jentaculum, gustatura postmodum de manibus Domini nostri papæ, tanquam per Habacuc prophetam, imo per angelum, regalium delicias epularum (Dan. xiv).

Sit nomen Domini benedictum.

663-664 OPUSCULUM TRICESIMUM NONUM.

CONTRA SEDENTES TEMPORE DIVINI OFFICII.

ARGUMENTUM. — Commendat archiepiscopi Bisuntini disciplinam et ordinem quibus in sua Ecclesia utebatur. Illud autem præcipue laudat quod tumultum sibi vivo posuerat, ut scilicet supremam vitæ diem semper ante oculos haberet. Unum tamen correctione dignum, dum in ejus hospitio esset, se vidisse, quod tum clerici, tum ii qui sacris non sunt initiati, dum eadem sacra peragerentur, iis sedentes interessent: id non esse neque ex præscripta disciplina, neque ex dignitate, aperte demonstrat.

Domno V. reverentissimo archiepiscopo, PETRUS D quod dextrum tenet latus Ecclesiæ, non omisi, ubi peccator monachus servitatem.

CAPUT PRIMUM.

De archiepiscopi Bisuntini magnificentia, et clericorum avaritia.

Non ignoras, venerabilis pater, quoniam dum a te receptus hospitio tuis interfui, sic omnia velut in quadam animi mei tabella depinxi, ut nulla de cætero valeant oblivione deleri. Teneo scilicet claustrum post absidam Ecclesiæ, tuo duntaxat habitaculo dedicatum, ubi tam private, tam remote studio potes orationis ac lectionis insistere, ut eremitica videaris solitudine non egere. Alterum quoque claustrum,

quod dextrum tenet latus Ecclesiæ, non omisi, ubi candidus clericorum tuorum cœtus, tanquam chorus nitet angelicus. Illic enim velut in cœlestis Athenæ gymnasium sacrarum Scripturarum erudiuntur eloquiis; illic veræ philosophiæ solerter incumbunt studiis, seseque sub regularibus exercent quotidie disciplinis.

Nec illud excedit quia, præter istas, duas alias noviter canonicas uno simul eodemque tempore construis: unam scilicet cum ecclesia sanctæ Mariæ Magdalenæ, alteram vero cum ecclesia, si rite teneo, sancti Laurentii. Et cum tua non sit dives ecclesia, mirum est qualiter tam operosis tamque magnificis